

Piotr Wronka

Uniwersytet Warszawski

Polsko-hiszpańska umowa o unikaniu podwójnego opodatkowania w perspektywie kontrastywnej i translatorycznej

Streszczenie

W artykule omówiono wyniki analizy kontrastywnej, której poddano hiszpańską i polską wersję Umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania zawartej między Polską i Hiszpanią. Formułowane na ich podstawie wnioski teoretyczno-praktyczne wpisują się w nurt badań juryslingwistycznych i dotyczą z jednej strony dyskursu prawnego, rozpatrywanego w ujęciu porównawczym, z drugiej – relacji ekwiwalencji dwu wersji językowych tekstu umowy. Rozważania te stanowią nadto przyczynek do refleksji translatorycznej i próby usytuowania poruszanych zagadnień w kontekście przekładu tekstów z zakresu prawa. Wnioski aplikatywne w tym obszarze wiążą się z wybranymi problemami, technikami i rozwiązaniami translatorskimi.

Słowa kluczowe: umowa międzynarodowa, opodatkowanie, dyskurs prawny, analiza kontrastywna, przekład prawny

1. Wstęp

Umowa o unikaniu podwójnego opodatkowania jest umową międzynarodową, tj. zgodnym oświadczeniem woli państw lub innych podmiotów prawa międzynarodowego i jednym z jego źródeł (Kalina-Prasznic 2007: 893). Reguluje ona kwestię obowiązku podatkowego, jakiemu podlegają podatnicy uzyskujący dochód poza granicami kraju. Jej postanowienia umożliwiają ustalenie właściwej rezydencji podatkowej, tzn. określają, w którym kraju osiągnięty zysk zostanie opodatkowany, a w którym – przykładowo – zwolniony od podatku. Pozwala to uniknąć sytuacji podwójnego opodatkowania przez strony umowy, zgodnie z przyjętym nazewnictwem zwane *Umawiającymi się Państwami*.

W 1979 r. umowę taką zawarły w Madrycie rządy polski i hiszpański. Jej oficjalna nazwa to: *Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Hiszpanii o unikaniu podwójnego opodatkowania w zakresie podatków od dochodu i majątku*, w języku hiszpańskim: *Convenio entre el Gobierno de la República Popular de Polonia y el Gobierno de España para evitar la doble imposición con respecto a los impuestos sobre la renta y el capital*. Umowa ta – sporządzona w dwu językach – stanowi niezmiennie obowiązujący akt prawny (Dz.U. 1982 nr 17 poz. 127).

Jako tekst paralelny, na płaszczyźnie praktycznej tekst umowy wydaje się „(...) nieocenionym źródłem terminologicznym i *stricte* językowym w zakresie dyskursu specjalistycznego” (Jopek-Bosiacka 2009: 135), w omawianym przypadku – związanego z międzynarodowymi stosunkami podatkowymi. Z kolei w ujęciu teoretycznym stanowi przyczynek do refleksji nad językiem fachowym i komunikacją specjalistyczną, w tym interkulturową. Jawi się zatem jako cenny materiał do badań lingwistycznych.

Analiza tekstu umowy ma na celu wskazanie różnic między jego dwiema wersjami językowymi, uznanymi przez strony za równoważne, a także właściwości hiszpańskiego i polskiego dyskursu prawnego, jakie znamionują. Za płaszczyznę odniesienia w prowadzonym wywodzie służą fragmenty umowy umożliwiające egzemplifikację opisywanych zagadnień. Mimo iż formalnie jest dokumentem nietłumaczonym, w kontekście porównawczym i konfrontacji międzyjęzykowej wpisuje się w rozważania nad przekładem tekstów specjalistycznych, w szczególności z zakresu prawa. Zarazem jej analiza kontrastywna może prowadzić do wniosków dotyczących konkretnych problemów, technik i rozwiązań tłumaczeniowych. Z tych powodów omówieniu wyników przeprowadzonej analizy oraz formułowanych w oparciu o nie wniosków towarzyszy próba ukazania ich translatorycznych implikacji.

2. Różnice leksykalno-semantyczne

Jak pisze Jopek-Bosiacka (2009: 48), „(...) (j)ako produkt odmiennych instytucji, historii, kultury, a czasem zasad społeczno-ekonomicznych, każdy system prawny ma swoje własne realia prawne, własny system pojęciowy, a nawet strukturę wiedzy”. Nieprzystawalność systemów prawnych i gospodarczych oraz istniejących w nich instytucji niejednokrotnie implikuje w komunikacji interkulturowej konieczność odwoływania się do pojęć w pewnym stopniu nieekwiwalentnych. Odsyłające do nich terminy – rozumiane jako „ściśle zdefiniowane wyrazy lub połączenia wyrazowe jako jednostki słownictwa specjalistycznego” (Lukszyn 1998: 342) – różnią się w konsekwencji zakresem znaczeniowym. Problem ten

znajduje odzwierciedlenie w analizowanej umowie. Porównanie jej dwu wersji językowych pozwala zaobserwować, że niektóre z pojęć oznacza się w jednym z tekstów jednym terminem, w drugim – dwoma. Ilustrujące to przykłady – oraz wszystkie kolejne prezentowane w artykule – ujęto w formie tabelarycznej¹. Zostały one zaczerpnięte z hiszpańskiej i polskiej wersji umowy, oznaczonych skrótami *ES* i *PL*².

Tabela 1. Asymetria liczby stosowanych terminów

ES	PL
<i>ingenieros</i>	<i>technicy, inżynierowie</i> (art. 14 ust. 2)
<i>consejeros</i>	<i>członkowie rad nadzorczych albo zarządzających</i> (art. 16)
<i>los sueldos y remuneraciones similares</i>	<i>wynagrodzenia</i> (art. 16)
<i>pensión</i>	<i>renta lub emerytura</i> (art. 26 ust. 2)
<i>secreto de carácter comercial, de negocios</i>	<i>tajemnica handlowa</i> (art. 26 ust. 2)

Zastosowanie wskazanej techniki służy osiągnięciu precyzji semantycznej. Należy jednak zauważyć, że użycie kilku terminów w miejsce jednego może nie tyle pomóc w możliwie precyzyjnym wyrażeniu odnośnego pojęcia, co nadmiernie rozszerzyć zakres znaczeniowy pojedynczego terminu, który do niego odsyła. Zatem rozwiązanie takie może odnieść skutek odwrotny do oczekiwanego, a w konsekwencji – zamiast ułatwić – utrudnić komunikację prawną.

W kontekście różnic pojęciowych i będących ich pochodną różnic terminologicznych zasługuje na uwagę odmiennosć sposobów wyrażania pojęć analogicznych, dobrze widoczna w konfrontacji międzyjęzykowej.

Tabela 2. Odmiennosć sposobów wyrażania pojęć analogicznych

ES	PL
<i>los intereses devengados por demora en los pagos</i>	<i>kary za zwłokę w zapłacie</i> (art. 11 ust. 2)
<i>no discriminación</i>	<i>równe traktowanie</i> (art. 24)
<i>en fe de lo cual</i>	<i>na dowód powyższego</i> (art. 30)
<i>por espacio de más de (...)</i>	<i>przez okres dłuższy niż (...)</i> (art. 5 ust. 2)

¹ By ułatwić lokalizację omawianych sformułowań we fragmentach umowy przytaczanych w tabelach, ilekroć było to zasadne, posłużono się podkreśleniami.

² Wraz z polskim brzmieniem cytowanych fragmentów podano jednostki redakcyjne tekstu umowy, z których pochodzą.

Wśród przytoczonych sformułowań w pierwszej kolejności należy wyszczególnić termin *intereses* (pol. *odsetki*) o kontekstowo uwarunkowanej wartości konotacyjnej³ oraz jego ekwiwalent *kary*, nacechowany jednoznacznie pejoratywnie. Widniejący niżej, poprzedzony partykułą przeczącą termin *discriminación* i jego polski odpowiednik – *równe traktowanie*⁴ – cechuje relacja odwrócenia. W następnej kolejności przywołano formuły zapowiadające podpisy, które poświadczają poczynione ustalenia. Nawiązują one – odpowiednio – do desygnatu abstrakcyjnego – *fe* (pol. *wiara*) – i konkretnego, niejednokrotnie materialnego – *dowód*. W ostatnim z przykładów uwagę zwracają funkcjonalnie analogiczne wyrazy o znaczeniu przestrzennym – *espacio*⁵ (pol. m.in. *przestrzeń*) – i temporalnym – *okres*.

Zegzemplifikowana różnorodność semantyczna, łącząca się z zagadnieniem relatywizmu i determinizmu językowego (Sapir 1978, Whorf 2002), ma istotne implikacje translatoryczne. W jej świetle umiejętnie, wolne od interferencji sformułowanie tekstu przekładu, szczególnie w języku nieojczystym, jawi się jako uwarunkowane znajomością właściwego dyskursu. Pod pojęciem tym rozumieć można – za Duszak (1998: 19) – akt komunikacji obejmujący tekst w powiązaniu z czynnikami pozajęzykowymi, takimi jak kontekst użycia i uczestnicy komunikacji.

Zarazem nie należy zapominać, że określony typ dyskursu danego języka jest również wewnętrznie niejednorodny. Nawiązując do podanych wcześniej przykładów, wypada odnotować, że podpisy składane na hiszpańskich dokumentach z zakresu prawa poprzedza się nie tylko wyrażeniem *en fe de (...)*, lecz także – alternatywnie – *en prueba de (...)*, tzn. *na dowód (...)*. Z kolei w polskim dyskursie prawnym za zwłokę płaci się nie tylko *kary*, ale i *odsetki*. Zróżnicowanie sposobów werbalizacji wyrażanych pojęć jest zauważalne tak w perspektywie jedno-, jak i dwujęzycznej.

3. Różnice gramatyczne

Z problematyką oznaczania pojęć z obszaru wiedzy fachowej wiąże się zagadnienie liczby gramatycznej terminów. Do mniejszości należą te występujące po-

³ Dla przykładu, *odsetki depozytowe*, dopisywane do kapitału lokowanego przez depozytariuszy w instytucjach depozytowych, budzą pozytywne konotacje, w przeciwieństwie do *odsetek za zwłokę*, naliczanych na przykład w przypadku wystąpienia zaległości podatkowej.

⁴ Synonim wciąż mniej rozpowszechnionego terminu *niedyskryminacja*.

⁵ Podano podstawowe znaczenie tego leksemu. Real Academia Española y Asociación de Academias de la Lengua Española (2014) *Diccionario de la lengua española (DLE)*. <https://dle.rae.es> (dostęp: 5.12.2019).

wszechnie wyłącznie w jednej, określonej liczbie – pojedynczej albo mnogiej, takie jak *opodatkowanie*. Większość, w tym polski termin *dochód* oraz jego hiszpański ekwiwalent *renta*, wolna jest od ograniczenia kategorią liczby.

Tabela 3. Zróżnicowanie liczby gramatycznej stosowanych terminów

ES	PL
<i>rentas percibidas de fuentes situadas en tal Estado</i>	<i>dochód ze źródeł znajdujących się w tym Państwie</i> (art. 4 ust.1)
<i>la renta de los bienes inmuebles</i>	<i>dochody z majątku nieruchomego</i> (art. 6 ust.1)

Co więcej jednak, jak przedstawiono w Tabeli 3, w jednej części tekstu umowy hiszpańskiemu terminowi *rentas* (l. mn.) odpowiada polski *dochód* (l. poj.), w innej – odwrotnie, ekwiwalentem terminu *renta* (l. poj.) są *dochody* (l. mn.). Analiza kontrastywna dokumentu umożliwia wskazanie dość licznych przypadków użycia odmiennej liczby w korespondujących ze sobą fragmentach.

Tabela 4. Odmienność liczby gramatycznej stosowanych terminów

ES	PL
<i>los impuestos que gravaren las ganancias</i>	<i>podatki od zysku</i> (art. 2 ust. 2)
<i>cualesquiera personas jurídicas u otras entidades</i>	<i>każdą osobę prawną lub inną jednostkę</i> (art. 3 ust.1)
<i>según cualquier otro criterio</i>	<i>z uwagi na (...) inne kryteria</i> (art. 4 ust.1)
<i>de fuentes situadas en tal Estado o producidas por capitales radicados en el mismo</i>	<i>ze źródeł znajdujących się w tym Państwie lub położonego tam majątku</i> (art. 4 ust.1)
<i>de los bienes inmuebles</i>	<i>z majątku nieruchomego</i> (art. 6 ust.1)
<i>prestar en dicho Estado servicios profesionales</i>	<i>wykonuje w tym drugim Państwie wolny zawód</i> (art. 10 ust. 4)
<i>la deuda con respecto a la cual se pagaren los intereses</i>	<i>wierzytelności, na których zaspokojenie są płacone odsetki</i> (art. 11 ust. 3)
<i>cualquier información así intercambiada deberá tratarse confidencialmente</i>	<i>wymienione informacje będą stanowiły tajemnicę</i> (art. 26 ust.1)
<i>en el Estado contratante en el cual fueren realizadas tales actividades</i>	<i>w tym Umawiającym się Państwie, w którym ta działalność jest wykonywana</i> (dołączony do umowy protokół, do art. 17)

Rozpatrywane w ujęciu translatorycznym, ukazane zróżnicowanie w pewnej mierze kontrastuje z naturalną skłonnością do niedokonywania zmian liczby gramatycznej terminów stosowanych w tekście wyjściowym,

bodaj najłatwiej zauważalną wśród adeptów przekładu czy początkujących tłumaczy. Ostrożność w tym względzie może być powodowana obawą przed zmianą znaczenia. W tłumaczeniu tekstów z zakresu prawa może mieć ona wpływ na wywoływany danym aktem skutek prawny. Niemniej respektowanie normy języka docelowego oraz uwzględnienie kontekstu przy doborze odpowiedników terminologicznych niewątpliwie stanowią o wartości stylistycznej przekładu.

Kolejną z istotnych obserwacji o charakterze gramatycznym można poczynić na podstawie tytułu umowy.

Tabela 5. Forma bezokolicznikowa vs. *gerundium*

ES	PL
<i>Convenio para <u>evitar</u> la doble imposición</i>	<i>Umowa o <u>unikaniu</u> podwójnego opodatkowania</i>

Wskazana różnica, tj. użycie w tekście hiszpańskim bezokolicznika, zaś w tekście polskim – rzeczownika odczasownikowego (*gerundium*), jest dla przedmiotowej pary języków symptomatyczna. Znamionuje ona ich nieco odmienne właściwości morfoskładniowe. Nie brak wprawdzie w hiszpańskich tekstach z zakresu prawa użycia form rzeczownikowych, jak choćby w tytule *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* – *Convenio para la protección de los derechos humanos y las libertades fundamentales*. Inherentną cechą języka hiszpańskiego jako takiego pozostaje jednak preferencja dla form werbalnych.

Dodatkowo należy odnotować rozpowszechnienie w hiszpańskim dyskursie prawnym form imiesłowowych, a więc form gramatycznych czasownika, *inter alia* takich jak w wyrażeniach *lo dispuesto* czy *por duplicado*.

Tabela 6. Formy imiesłowowe vs. nominalne

ES	PL
<i>en virtud de <u>lo dispuesto</u> en el apartado (...)</i>	<i>stosownie do <u>postanowień</u> ustępu (...) (art. 4 ust. 2)</i>
<i>Hecho en Madrid, a QUINCE de Noviembre de 1979, <u>por duplicado</u> en los idiomas polaco y español (...).</i>	<i>Sporządzono w Madrycie w dniu 15 listopada 1979 r. <u>w dwu egzemplarzach</u> w językach: polskim i hiszpańskim (...). (art. 30)</i>

Formy nominalne, użyte w analogicznych fragmentach polskiej wersji umowy, charakteryzują w większym stopniu polski dyskurs prawny.

Uwzględnienie omawianego typu różnic interlingwalnych w przekładzie przyczynia się do osiągnięcia ekwiwalencji tekstowo-normatywnej, będącej wynikiem respektowania norm językowych i tekstowych właściwych dla języka docelowego (Kierzkowska 2008: 96). Pisząca o tym zagadnieniu Jopek-Bosiacka (2009: 134) podkreśla przy tym znaczenie funkcji przekładu i typu jego odbiorcy dla przyjęcia odpowiedniej strategii tłumaczenia, zarazem jednak – konieczność operowania środkami stylistycznymi języka docelowego w taki sposób, by tekst docelowy brzmiał naturalnie. W tym kontekście przywołuje się pojęcia *naturalności* (ang. *naturalness*), *akceptowalności* (ang. *acceptability*), a także *dopasowania tekstowego*⁶ (ang. *target text family fit* lub *textual fit*) oznaczające stopień, w jakim aspekty językowe tekstu przekładu zbliżone są do tych właściwych analogicznym tekstom nietłumaczonym w języku docelowym (Chesterman 2004: 6-7). Wskazuje się przy tym na potrzebę redukcji interferencji z języka źródłowego oraz imitacji języka docelowego, z uwzględnieniem oczekiwań stylistycznych odbiorców przekładu, także specjalistycznych (Biel 2015: 33-35).

Wśród środków językowych, na które warto zwrócić uwagę, gdy mowa o naturalności tekstu, znajduje się konstrukcja imiesłowna określana mianem *cláusula* (lub: *construcción*) *absoluta*⁷. Jest to jeden z charakterystycznych elementów tekstów z zakresu prawa w języku hiszpańskim, takich jak analizowana umowa.

Tabela 7. *Cláusula absoluta*

ES	PL
<i>vistos los principios y cláusulas (...)</i>	<i>biorąc pod uwagę zasady i postanowienia (...)</i> (część wstępna umowy)
<i>el importe de los intereses pagados excediere, habida cuenta de la deuda por razón de la cual fueren pagados, del importe (...)</i>	<i>zapłacone odsetki przekraczają w stosunku do świadczenia podstawowego kwotę (...)</i> (art. 11 ust. 4)
<i>habida cuenta de las demás cláusulas del presente convenio</i>	<i>z uwzględnieniem innych postanowień niniejszej umowy</i> (art. 12 ust. 7)

Składowymi tej konstrukcji są – pozostające w związku zgody – rzeczownik w funkcji podmiotu i imiesłów zwany *participio absoluto* w funkcji orzeczenia. Współtworzą one zdanie podrzędne o charakterze okoliczniko-

⁶ Termin przytoczony za Biel (2015).

⁷ Real Academia Española y Asociación de Academias de la Lengua Española (2005) *Diccionario panhispánico de dudas* (DPD). <http://lema.rae.es/dpd> (dostęp: 1.03.2019).

wym: czasu, przyczyny, warunku lub przyzwolenia, dość niezależnie składniowo od zdania nadrzędnego (Fernández Leborans 1995: 365). Jakkolwiek tego typu konstrukcja nie występuje w języku polskim, istniejące w nim konstrukcje imiesłowne odpowiadają jej funkcjonalnie i mogą stanowić środek wyrazu analogicznych treści.

Na omówienie zasługują także konstrukcje, w których wskazuje się czynniki niestanowiące kryterium podejmowania decyzji, w tym przypadku – podatkowej.

Tabela 8. Odmienność sposobów wyrażania czynników nieistotnych

ES	PL
<i>deudas (...) <u>garantizadas o no mediante hipoteca, llevaren o no aparejado</u> un derecho a participar en los beneficios del deudor</i>	<i>długów, <u>bez względu na to, czy są zabezpieczone hipotecznie i czy pociągają za sobą</u> prawo do udziału w zyskach dłużnika (art. 11 ust. 2)</i>
<i>Los ciudadanos de un Estado contratante, <u>residan o no en uno de los Estados contratantes (...).</u></i>	<i>Obywatele Umawiającego się Państwa, <u>niezależnie od tego, czy mają miejsce zamieszkania w jednym z Umawiających się Państw (...).</u> (art. 24)</i>

Pod względem językoznawczym łączy je użycie alternatywy rozłącznej, wyrażonej jednak przy pomocy odmiennych środków językowych. Konstrukcje w języku polskim złożone są z wyrażen przysłówkowych, takich jak *bez względu na to, czy (...)* i *niezależnie od tego, czy (...)*. Jednostek takich próżno szukać w odpowiednich fragmentach umowy w języku hiszpańskim. W tych ostatnich pierwszą z wyróżnionych konstrukcji tworzą imiesłów przymiotnikowy (bierny) jako człon określający (tu: *garantizadas*, pol. *zabezpieczone*), spójnik rozłączny (*o*, pol. *lub/albo*) oraz partykuła przecząca (*no*, pol. *nie*). W kolejnej w miejsce imiesłowu zostaje użyty czasownik w trybie łączącym (hiszp. *modo subjuntivo*). Rozpatrywane w ujęciu tłumaczeniowym, konstrukcje tego typu nie nastręczają trudności w przekładzie na język polski. Nierzadko okazują się za to optymalnym rozwiązaniem translatorskim w tłumaczeniu na język hiszpański. Do tego obie konstrukcje – imiesłowna i czasownikowa – dobrze wpisują się w dyskurs prawny.

Kolejną z dość licznych różnic między hiszpańskim i polskim dyskursem prawnym uwidacznia konfrontacja fragmentów badanej umowy przytoczonych w Tabeli 9.

Tabela 9. Odmienna składnia zdań złożonych

ES	PL
<i>han decidido concluir un convenio para evitar la doble imposición (...), <u>conviniendo</u> en cuanto sigue (...)</i>	<i>postanowiły zawrzeć umowę o unikaniu podwójnego opodatkowania (...) i <u>uzgodniły</u>, co następuje (...)</i> (część wstępna umowy)
<i>Cualquier información así intercambiada deberá tratarse confidencialmente, <u>revelándose</u> sólomente a las personas o autoridades (...) que se ocuparen de la tasación o cobro de impuestos (...)</i>	<i>Wymienione informacje będą stanowić tajemnicę i <u>będą mogły być udzielane</u> tylko osobom lub władzom (...), zajmujących się ustalaniem lub poborem podatków (...)</i> (art. 26 ust. 1)
<i>Hecho (...) a quince de Noviembre de 1979, por duplicado (...), <u>teniendo</u> cada texto igual validez.</i>	<i>Sporządzono w dniu 15 listopada 1979 r., w dwu egzemplarzach (...), <u>przy czym</u> obydwie teksty są jednakowo autentyczne.</i> (część końcowa umowy)

Połączonym spójnikowo zdaniom współrzędnie złożonym w języku polskim odpowiadają w hiszpańskojęzycznej wersji dokumentu zdania złożone podrzędnie, połączone imiesłowem przysłówkowym (hiszp. *gerundio*) współczesnym. Egzemplifikacja ta ilustruje odmienne właściwości syntaktyczne, a mianowicie wyraźniejszą w hiszpańskim dyskursie prawnym tendencję do generowania zdań podrzędnie złożonych. Dodatkowo w ostatnim z przytoczonych fragmentów w języku hiszpańskim imiesłowem połączone zostają zdania składowe, których podmiot jest różny. Tego typu konstrukcja składniowa nie występuje w języku polskim, co może powodować, że rzadziej sięga się po nią w przekładzie na język hiszpański.

Następnym zagadnieniem, które wydaje się ważne w perspektywie kontrastywnej, jest czas gramatyczny, w jakim formułowane są postanowienia umowy.

Tabela 10. Różnice na poziomie czasu gramatycznego

ES	PL
<i>El presente convenio <u>se aplicará</u> a los impuestos que <u>gravaren</u> la renta y el capital (...), <u>cualquiera que fuere</u> el modo en que <u>fueren</u> exigidos (...).</i>	<i>Niniejsza umowa <u>dotyczy</u> – bez względu na sposób poboru – podatków od dochodu i majątku (...).</i> (art. 2 ust. 1)
<i>Para determinar los beneficios de un establecimiento permanente <u>se deducirán</u> los gastos que se <u>irrogaren</u> para los fines propios del establecimiento permanente (...).</i>	<i>Przy ustalaniu zysków zakładu <u>dopuszcza się odliczenie</u> nakładów ponoszonych dla tego zakładu (...).</i> (art. 7 ust. 3)

W odróżnieniu od tekstu polskiego, w którym zauważalne jest szerokie użycie czasu teraźniejszego i mniejsze – przyszłego, tekst hiszpański cechuje dominacja tego ostatniego, w kontekście prawnym określanego mianem *futuro de obligación*. Różnica ta – dotycząca tekstów prawnych różnego gatunku – jest pochodną odmienności konwencji tekstowych w zakresie czasu gramatycznego. Co zaś istotne z translatorycznego punktu widzenia, stosowanie normy właściwej dla dyskursu języka docelowego powoduje, że tekst przekładu może być odbierany jako obowiązujący w docelowym systemie prawnym.

W kontekście czasów stosowanych w tekście umowy wypada ponadto nadmienić, że w hiszpańskich tekstach prawnych wciąż operuje się czasem *futuro imperfecto de subjuntivo* (np. *gravaren, fuere, irrogaren*), charakterystycznym dla hiszpańskiego języka prawa. W tekstach innego gatunku jest on współcześnie zastępowany czasem *presente de subjuntivo* lub *pretérito imperfecto de subjuntivo* (Carbó Marro, Mora Sánchez 2012: 85). Rodzi to pytanie o celowość posługiwania się wspomnianym czasem w przekładzie polskich tekstów prawnych na język hiszpański. Nie rozstrzygając w tym miejscu podniesionej kwestii, warto jednak przypomnieć, że użycie *futuro imperfecto de subjuntivo* – jakkolwiek anachroniczne – historycznie pozwalało uwydatnić hipotetyczny charakter poruszanych zagadnień. To z kolei przyczyniało się do precyzji wypowiedzi.

W zacytowanych w Tabeli 10 fragmentach na uwagę zasługuje również taka – charakterystyczna dla języka hiszpańskiego – konstrukcja, jak *cual(es)quiera que (...)* czy *dondequiera que (...)*⁸, których pierwszy człon współtworzy odpowiedni zaimek pytający i które poprzedzają czasownik w trybie łączącym. Okazują się one użyteczne w tłumaczeniu polskich wyrażений przyimkowych typu *bez względu na (...)* lub *niezależnie od (...)*, dzięki czemu ułatwiają umiejętne ukształtowanie tekstu docelowego.

Analiza umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania wykazuje na płaszczyźnie międzyjęzykowej także mniej zauważalne różnice w zakresie gramatyczno-składniowym tekstu. W niektórych przypadkach są one widoczne już na poziomie liczby wyrazów.

⁸ Przykład użycia tej drugiej odnaleźć można w art. 21 ust. 1: *Las partidas de ingresos de un residente de un Estado contratante, dondequiera que surgieren, que no figuraren en los artículos precedentes del presente convenio, serán imponible solamente en tal Estado*. Analogiczny polski fragment brzmi: *Części dochodu osoby mającej miejsce zamieszkania lub siedzibę w Umawiającym się Państwie, bez względu na to, skąd one pochodzą, a o których nie było mowy w poprzednich artykułach niniejszej umowy, będą opodatkowane tylko w tym Państwie*.

Tabela 11. Zróznicowany stopień złożoności strukturalnej tekstu

ES	PL
El convenio se aplicará asimismo a cualesquiera impuestos (...) que fueren establecidos después de la fecha de la firma del presente convenio <u>con carácter adicional al respecto</u> a los impuestos actualmente existentes o en sustitución de los mismos.	<i>Niniejsza umowa będzie miała także zastosowanie do wszystkich podatków (...), które będą pobierane po dniu podpisania niniejszej umowy <u>obok istniejących podatków lub zamiast nich</u>.</i> (art. 2 ust. 4)

W przytoczonym przykładzie rozbudowane wyrażenie przyimkowe odpowiada z przyimkiem prostym.

Wyrażeń przyimkowych użyto także we fragmentach tekstu hiszpańskiego ujętych w Tabeli 12, sięgając przy tym po takie formy nominalne, jak *período* (pol. *okres*) i *antelación* (pol. *wyprzedzenie*). Tyimi ostatnimi nie posłużono się w tekście polskim, w którym wykorzystano wyrażenia przysłówkowe.

Tabela 12. Różnorodność strukturalna odniesień temporalnych

ES	PL
<i>durante un período o periodos que no excedieren en total de (...)</i>	<i>łącznie nie dłużej niż (...)</i> (art. 15 ust. 2)
<i>con una antelación mínima de seis meses antes del fin del año civil</i>	<i>nie później niż na sześć miesięcy przed końcem roku kalendarzowego</i> (art. 30)

Mimo różnej formy językowej porównywane odniesienia temporalne pozostają tożsame pod względem komunikowanej informacji.

Fragmenty zestawione w Tabeli 13 różni użycie partykuły przeczącej, w jednej z wersji językowych – niecelowe.

Tabela 13. Różnice związane z fakultatywnym użyciem partykuły przeczącej

ES	PL
<i>El importe de la venta de cualquier propiedad distinta de las mencionadas en los apartados (...)</i>	<i>Zyski z przeniesienia tytułu własności majątku <u>nie wymienionego</u> w ustępach (...)</i> (art. 13 ust. 3)
<i>ingresos <u>no procedentes de</u> bienes inmuebles</i>	<i>dochodu <u>innego niż</u> <u>dochód z nieruchomości</u></i> (art. 21 ust. 2)
<i>no estará sujeto a imposiciones tributarias</i>	<i>będzie zwolniony od opodatkowania</i> (art. 20 ust. 3)

Dodatkowo ostatnie z postanowień umowy cytowanych *supra*, w języku hiszpańskim wyrażone w formie przeczenia, w tekście w języku polskim ma postać zdania twierdzącego. Jeśli odnieść różnice te do praktyki przekładu, pozostaje nadmienić, iż opisanego typu przekształceń tekstu wyjściowego – nie rzadko wskazanych bądź wręcz koniecznych – częstokroć trudno dokonywać bez wiedzy fachowej, pozwalającej – przykładowo – rozstrzygnąć, czy *niepodleganie opodatkowaniu* oznacza *zwolnienie od opodatkowania*. Swoboda tłumacza w operowaniu istniejącymi środkami językowymi jest wszak uwarunkowana między innymi jego wiedzą pozajęzykową.

4. Różnice stylistyczne

Omawiając wyniki analizy umowy, należy także odnotować przypadek pewnego braku paralelizmu między wersjami językowymi dokumentu.

Tabela 14. Rozbieżność stylistyczna

ES	PL
<i>Se certifica por las presentes que (...).</i>	<i>Stwierdza się, że (...).</i> (art. 24 ust. 6)

Sformułowanie *por las presentes* (pol. *niniejszym*) nie znajduje odzwierciedlenia w tekście polskim. Rozbieżność ta – jednostkowa i mogąca wydawać się nieistotną – w jakimś stopniu zdaje się znamionować różnicę stylistyczną między dyskursem prawnym właściwym każdemu z języków. W języku hiszpańskim zauważalna jest mianowicie silniejsza tendencja do posługiwania się różnego rodzaju tradycyjnymi, archaizującymi środkami leksykalno-gramatycznymi. Należą do nich między innymi – omówione wcześniej – konstrukcje imiesłowne, a także – ukazana w Tabeli 15 – referencja anaforyczna przy pomocy znominalizowanej formy przymiotnika *mismo* i jego form pokrewnych.

Tabela 15. Referencja anaforyczna w postaci znominalizowanej formy przymiotnika *mismo*

ES	PL
<i>quedando, sin embargo, excluidas aquellas personas que estuvieren obligadas a tributar en tal Estado sólo con relación a rentas percibidas de fuentes situadas en tal Estado o producidas por capitales radicados en <u>el mismo</u>.</i>	<i>wyluczając jednakże osoby, które podlegają obowiązkowi podatkowemu w tym Państwie tylko w zakresie dochodu ze źródeł znajdujących się w tym Państwie lub położonego <u>tam</u> majątku.</i> (art. 4 ust. 1)

Odnosząca się w cytowanym fragmencie do pojęcia państwa (hiszp. *Estado*), forma ta przyjmuje w polskiej wersji umowy postać zaimka wskazującego – *tam*, który nie jest jej dokładnym ekwiwalentem. Zastąpienie go wyrażeniem *w nimże* – (...) *lub położonego w nimże majątku* – pozwala oddać jej archaizujące brzmienie. Jakkolwiek archaiczna, nie wyszła ona z użycia w tekstach prawno-administracyjnych i dobrze wpisuje się w ich stylistykę. Trzeba jednak zaznaczyć, że Hiszpańska Akademia Królewska (*Real Academia Española*) uważa użycie znominalizowanej formy przymiotnika *mismo* za niewskazane. W jej miejsce zaleca posługiwanie się innymi wyrazami o funkcji anaforycznej, takimi jak zaimki wskazujące, dzierżawcze czy osobowe⁹. Tego typu odniesienie anaforyczne – przy pomocy zaimka wskazującego – ilustruje Tabela 16.

Tabela 16. Odniesienie anaforyczne w formie zaimka wskazującego

ES	PL
<i>la exención de impuestos, o la reducción de éstos</i>	<i>zwolnień lub zniżek podatkowych</i> (art. 25 ust. 5)

Również ono jest często wykorzystywane w hiszpańskich tekstach prawnych i prawniczych. W dokumencie polskim zastosowano elipsę.

Ostatni z fragmentów zasługujących na uwagę ze względów stylistycznych zaprezentowano w Tabeli 17.

Tabela 17. Zastosowanie konstrukcji skoordynowanej oraz przyjęcie odmiennej perspektywy

ES	PL
<i>motivos fundados y suficientes para no hacerlo así</i>	<i>uzasadnione powody,</i> <i>aby postąpić inaczej</i> (art. 7 ust. 6)

Jednemu określeniu polskiemu odpowiadają w tekście hiszpańskim dwa. Przydawka *suficientes* (pol. *wystarczające*), uzupełniająca w stosunku do przydawki *fundados* (pol. *uzasadnione*), nie tożsama i nie synonimiczna¹⁰, dobrze wpisuje się w kontekst. Zaznaczyć przy tym trzeba, że w hiszpańskim dyskursie prawnym niejednokrotnie dodaje się do danego wyrazu kolejny, związany z nim semantycznie. W ten sposób powstają tzw. konstrukcje skoordynowane (hiszp.

⁹ Real Academia Española y Asociación de Academias de la Lengua Española (2005) *Diccionario panhispánico de dudas* (DPD). <http://lema.rae.es/dpd> (1.03.2019).

¹⁰ Uzasadniony – „oparty na obiektywnych racjach, podstawach”; wystarczający – „odpowiadający określonym wymaganiom”. *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl>, hasła: *uzasadniony*, *wystarczający* (dostęp: 1.03.2019).

estructuras coordinadas), takie jak *daños y perjuicios, concurre causa eficiente y suficiente* czy *interviene en su propio nombre y derecho*. Także one cechują się brzmieniem archaizującym.

Z translatorycznego punktu widzenia można domniemywać, iż konstrukcje takie stanowią przykład jednostek, „(...) które znacznie częściej występują w aktach prawnych w języku docelowym i nie są «wywoływane» w tłumaczeniu (tzw. *unique items* – jednostki unikalne) (...)” i których brak lub „(...) niska frekwencyjność w tłumaczeniach wywołuje u odbiorcy wrażenie «trzeciego języka», tj. powoduje, że tłumaczenia są postrzegane jako teksty przetłumaczone, nienaturalne (...)” (Biel 2015: 32). Problem zarówno niedoreprezentacji, jak i nadreprezentacji w tekście przekładu określonych jednostek leksykalnych czy frazeologicznych w stosunku do tekstów nietłumaczonych coraz częściej zaś stanowi przedmiot badań nad przekładem prowadzonych z wykorzystaniem analiz korpusowych, o których pisze Biel w artykule *Translatoryka korpusowa* (2015). Badania te zwiększają świadomość istoty opisanego problemu, zaś ich wyniki umożliwiają formułowanie wniosków o charakterze użytkowym, zawierających wskazania praktyczne. Ich rezultatem może być podniesienie jakości praktyki przekładu.

Inną różnicę ukazuje porównanie dalszej części fragmentów przywołanych w Tabeli 17. W jednej z wersji dokumentu wyklucza się określone rozwiązanie fiskalne (*no hacerlo así*); w drugiej posłużono się sformułowaniem mówiącym o rozwiązaniu alternatywnym (*postępić inaczej*). Ta prosta zmiana perspektywy wielokrotnie przynosi dobry efekt translatorski, zaś jej brak negatywnie rzutuje na brzmienie tekstu docelowego.

5. Różnica treści

Ostatnia z obserwacji poczynionych w ramach przeprowadzonej analizy dotyczy rozbieżności treściowej między dwiema wersjami językowymi badanej umowy rozpatrywanej w kontekście techniki prawodawczej. Taką, mającą incydentalny charakter rozbieżność należy stwierdzić w odniesieniu do treści ustępu cytowanego w Tabeli 18, którego brzmienie wydaje się być zastanawiające.

Tabela 18. Rozbieżność treści

ES	PL
<i>El término «cánones» denotará en el presente artículo (...).</i>	<i>Użyte w niniejszym artykule określenie «należności licencyjne» oznacza (...).</i> (art. 12 ust. 4)

Ekwiwalencja przytoczonych zdań – wprowadzających definicję umowną – budzi wątpliwości. Pierwsze z nich zawiera wskazanie, co należy rozumieć przez określenie *cánones* – co istotne, w odnośnej jednostce redakcyjnej przedmiotowej umowy, tj. w artykule. Inaczej niż może się – na pozór – wydawać, w drugim z przywołanych wypowiedzi nie dokonano jednak zawężenia zastosowania wspomnianej definicji. Brzmienie fragmentu w języku polskim każe wnioskować, że sformułowana definicja ma zastosowanie w całym tekście umowy. Za przyjęciem takiej interpretacji przemawia również fakt, że definiowane określenie pojawia się także w dalszej części dokumentu (art. 24 ust. 3 oraz protokół). Z punktu widzenia logiki prawniczej można odrzucić założenie, zgodnie z którym definicja umowna miałaby odnosić się w opisywanym przypadku jedynie do artykułu, w którym ją zawarto, i nie odnosić się do użyć kolejnych. W świetle *Zasad techniki prawodawczej* klóciłoby się to z zasadą wierności semantycznej (Jopek-Bosiacka 2009: 155), wynikającą z § 147 ust. 1. ZTP, który stanowi: „Jeżeli w ustawie lub innym akcie normatywnym ustalono znaczenie danego określenia w drodze definicji, w obrębie tego aktu nie wolno posługiwać się tym określeniem w innym znaczeniu”. Jak można przypuszczać, konstrukcja omawianego fragmentu umowy w języku polskim lepiej oddaje intencję autorów tekstu niż różniąca się od niej wersja hiszpańska.

6. Uwagi końcowe

W podsumowaniu rozważań prowadzonych wokół polsko-hiszpańskiej umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania pozostaje zauważyć, że analiza kontrastywna jej dwu wersji językowych umożliwia sformułowanie kilku wniosków natury ogólnej. Dostarcza ona licznych przykładów rozpatrywanej w perspektywie dwujęzycznej różnorodności środków językowych, które posłużyły do konstrukcji umowy – leksykalnych, gramatycznych oraz stylistycznych. Wyraźne różnice w zakresie językowego ukształtowania dwu tekstów, których obrazem jest towarzysząca ich omówieniu egzemplifikacja, wskazują z kolei na dość liczne i wielopłaszczyznowe różnice między polskim i hiszpańskim dyskursem prawnym. Ukazują także asymetrię między językami i niejednorodność właściwych im konwencji tekstowych. Mimo to, pod względem zgodności treści relacja ekwiwalencji między dwiema wersjami nie budzi istotnych zastrzeżeń.

BIBLIOGRAFIA

- Biel Ł. (2015) „Translatoryka korpusowa”. *Rocznik Przekładoznawczy* (10). <https://apcz.umk.pl/-czasopisma/index.php/RP/article/view/RP.2015.001/5258> (dostęp: 1.03.2019)
- Carbó Marro C., Mora Sánchez M. Á. (2012) *De ley. Manual de español jurídico*. Madrid: SGEL.
- Chesterman A. (2004) „Hypotheses about translation universals”, w: Hansen G. i in. (red.) *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies: Selected contributions from the EST Congress, Copenhagen 2001*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1-13.
- Duszak A. (1998) *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*. Warszawa: PWN.
- Fernández Leborans M. J. (1995) „Sobre construcciones absolutas”. *Revista Española de Lingüística* (25). <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=41317> (dostęp: 1.03.2019).
- Jopek-Bosiacka A. (2009) *Przekład prawny i sądowy*. Warszawa: PWN.
- Kalina-Prasznic U. (red.) (2007) *Encyklopedia Prawa*. Warszawa: C.H. Beck.
- Kierzkowska D. (2008) *Tłumaczenie prawnicze*. Warszawa: Translegis.
- Lukszyn J. (red.) (1998) *Tezaurus terminologii translatorskiej*. Warszawa: PWN.
- Real Academia Española y Asociación de Academias de la Lengua Española (2014) *Diccionario de la lengua española (DLE)*. <http://dle.rae.es> (dostęp: 5.12.2019)
- Real Academia Española y Asociación de Academias de la Lengua Española (2005) *Diccionario panhispánico de dudas (DPD)*. <http://lema.rae.es/dpd> (dostęp: 1.03.2019).
- Sapir E. (1978) *Kultura, język, osobowość*. Warszawa: PIW.
- Słownik języka polskiego PWN*. <http://sjp.pwn.pl> (dostęp: 1.03.2019).
- Whorf B. L. (2002) *Język, myśl i rzeczywistość*. Warszawa: KR.

Źródła prawa:

- Convenio entre el Gobierno de la República Popular de Polonia y el Gobierno de España para evitar la doble imposición con respecto a los impuestos sobre la renta y el capital: <https://www.podatki.gov.pl/media/1578/hispania-konwencja-tekst-hiszpanski.pdf> (dostęp: 29.02.2020).
- Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Hiszpanii o unikaniu podwójnego opodatkowania w zakresie podatków od dochodu i majątku (Dz.U. 1982 nr 17 poz. 127); <https://www.podatki.gov.pl/media/1579/hispania-konwencja-tekst-polski.pdf> (dostęp: 29.02.2020).
- Zasady techniki prawodawczej, Załącznik do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. 2016 poz. 283): <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20160000283-/O/D20160283.pdf> (dostęp: 29.02.2020).

SUMMARY

The article discusses the results of a contrastive analysis of the Polish-Spanish convention for the avoidance of double taxation. The theoretical and practical conclusions drawn from them relate on the one hand to legal discourse, considered in comparative terms, and on the other to the equivalence of the two language versions of the text of the convention. These considerations are accompanied by an attempt to situate the issues raised in the context of legal translation. Conclusions in this area concern selected translation problems, techniques and solutions.

Key words: convention, taxation, legal discourse, contrastive analysis, legal translation

Piotr Wronka, uczestnik studiów III stopnia na Wydziale Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, absolwent studiów hispanistycznych (I i II stopnia) i anglistycznych (I stopnia), Interdyscyplinarnego Podyplomowego Studium Kształcenia Tłumaczy oraz Szkoły Prawa Hiszpańskiego na Uniwersytecie Warszawskim. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół przekładu tekstów z zakresu prawa.